

És curiós que els traductors rossellonesos de les *VidesR* no usin *illa* sinó «un mont --- a la mar» (f° 140v1); Jaume I anomena «un puig» la Dragonera.

Fins avui dia segueix usant-se el mot *illa* pertot, i en aquesta forma (en algunes ciutats i fins en zones costeres lliures on hi ha illes, alguns han usat l'intolerable castellanisme *isla*, però això no ha transcendit mai ni enlloc a l'ús de la gent catalana educada ni de la gent de mar).

Especialment constant i més vivaç és, naturalment, l'ús del mot prop de les costes on hi ha illes. Per exemple *La Illa gran de les Medes*, doc. de 1811 (*BABL* VI, 494); *la illa*, per excel·lència, parlant dels Columbrets, a Vinaròs (1961); *l'illa* de la Cova Tallada, davant de Dénia (1963); *l'illa Plana* únic nom català de la que els marins castellans anomenen «de Tabarca» (La Vila J., Alacant, Benidorm, Santa Pola, 1963). *Illa Plana* vora Eivissa (text de 1543, Macabich, *Sta. Ma. la Mayor, Cròn.*, 19) etc.

El mot ll. *insula*, que ha restat en general a totes les llengües romàniques (formes dialectals menys conegudes en Schuchardt, *ZRPb.* xxv, 349-53; xxvi, 115), va passar també manllevat a algunes de no romàniques veïnes (al. *insel* etc.). Era de provinença indoeuropea, si bé la història i formació de les variants en les branques d'aquesta família lingüística es presenta complexa i bastant obscura: l'element *-ula* tingué caràcter diminutiu, i sembla clar que, sense aquest, li fan eco el gr. *νήσος* i el cèltic *iniss(a)*, perpetuat en les llengües insulars d'aquest grup i ja representat, en l'Antiguitat, pel compost *Vindo-nissa*, pròpiament 'illa blanca', que en el *CIL* XIII, 4665, apareix en la variant *Vindo-inissa*. L'evolució fonètica del romànic *INSULA* es presenta notablement idèntica a la catalana en el port. *ilha* i l'ast. *illes* (pl. que ja apareixeria com a NL en un doc. que Rato, *Voc. Bable*, p. xvii, atribueix al S. viii).

Aquest mot s'ha aplicat també a certs indrets de terra ferma. D'una banda hi ha el concepte urbà de *l'illa de cases*, que ha estat sempre l'expressió de la nostra llengua per expressar el que en castellà anomenen *manzana* i en anglès (*house*)*block*; també s'ha usat la forma breu *illa*: «*Illa del Canonge Garau*» a Mallorca (que avui alguns reemplacen abusivament per *mançana*), ja en un doc. de 1575 (*BSAL* v, 123b); «senyaladas així mateix las *Islas*, Quartels, carrers de la Ciutat, sos noms, places, iglésias y convents ---», B. de Maldà (*Excursions*, p. 2); igual metàfora en portuguès *ilha*, concretat, a la ciutat d'O Porto, a un agregat d'habitacions pobres, típic d'allí (Moreira, *Rev. Lus.* XII, 138-140). *Isla*, enclavat d'un terme dins un altre (*La Isla de Ador*, pertanyença d'aquest poble dins la Marququera, entre Gandia i Ròtova, 1962).

És també el nom popular de les llenques de terra que es formen dins el curs dels rius: *una illa* al mig de l'Ebre, prop de Benifallet (1923). Però partint d'això també s'ha aplicat a un terreny, no sempre del tot isolat, que es forma arran de la ribera d'aquest riu i d'altres: p. ex. a Móra d'Ebre em diuen que *La Solsida*, nom propi d'un tros d'horta, unit a la resta del

terme, però vora el riu, és una *illa*.

En realitat aquesta extensió s'ha produït en els països i llenguatges més diversos: recordem que l'al. *au*, a-al. ant. *ouwa*, llatinitzat *augea* en el doc. engadinès de 1390, infra, i l'angl. *i-land*, avui malament grafiat *island* amb una -s- muda i pseudo-etimològica, són continuació, en comú, d'un mot germànic que significa tant 'illa' com 'terra fèrtil vora un riu'. Amb aquest caràcter, el mot *INSULA* es presenta en català, i altres llengües romàniques, amb una figura diferent, que pot coincidir amb el cast. *isla*; i que no sempre seria per castellanisme, per bé que avui l'hem de mirar com a tal, i ja fa segles que és així en la llengua comuna. Es diu *illa* amb tal sentit amb referència a trossos riberrans de la Noguera de Tor, a la vall de Boí (Barruera, 1953). Però *una izla*, terra entre dos barranquets confluents, a l'alta vall de Cabdella (Espui, 1959); d'on després *irla*: *una irla* vora el Segre, a Massalcoreig; 'terreny guanyat al Xúquer' («li diuen *Séquia de l'Irla* perquè tot allò són *irles*», 1962); *La Irla*, en un meandre del riu Segura, Guardamar (1963).

Així apareix en moltes llengües; V. el que en dic en *TopHesp.* I, 174n.1 i 122, 123; II, 317; i el citat ast. *illes* que sembla tenir el sentit de «pantano»; sic. central i merid. *isula* «striscia coltivata lungo i torrenti» i Cilento *iska* id. (Rohlf, *ARom.* IX, 169). Amb aquesta evolució fonètica² tenim el prov. *isclo*, que no sols és el nom de les illes (*Lis Isclo d'Or* p. ex.) sinó també «terre d'alluvion ---» (*TdF*); evolució fonètica que també sofrí *PAENINSULA* donant *Peniscla*³ en mossàrab, arabitzat en el nom de *Peniscola* (amb anaptixi de o, necessària en àrab per poder pronunciar el grup consonàntic *skl*). En el gascó pirinenc aqueixa acc. de terra endintre es presenta en una figura fonètica interessant: aranès *jàrla* nom de moltíssims prats vora la Garona i els seus grossos afluents, a tota la vall (1930-1934), Luixon *ierlo* (Ronjat, *GrammIstProvMod.* II, 242), *La Hierla* NL en el Gard (*TdF*), *La Yerle* llogaret del terme de Sengouanhet (Coserans), *Ierle* en la top. del Gers (amb cognom *Lagerle*, Polge, *RInt. Onom.* XVIII, 247), gascó occidental *ierle* (Palay, vol. II): diftongació que s'explica per una evolució *illa* > *jella* (cf. *viela* < *vila* *VILLA*), després diferenciada en *jàrla*.

També s'esdevé sovint que amb aquesta acc. el mot es presenti en forma semiculta, amb conservació del grup -ns-. Així, particularment, *Insua*, repetidíssim en la toponímia gallega. Però també localment en els nostres Pirineus centrals, p. ex. *Les Insules*, partida arraï de la Noguera, molt a prop de Tremp (1957); amb aglutinació de l'article *La Llinsola*, camp vora el barranc de Montanyana (Ribag.); vora el Segre, en el baix Urgellet, hi ha desplaçament de l'accent: *l'ansóla*, prats baix al riu, al peu de les cases de Pallerols del Cantó; i un altre de semblant, vora el Segre, a Noves (1959) (que sigui això *La Nixdla*, a Fígols de la Conca, ja fóra més difícil d'explicar fonèticament, si no és que surti de **ninšola*, eliminant per dissimilació la segona n, i aquest de *linšola*).

DERIV.: *La Illeta* i *L'illotet*, illetes davant l'Olla